

ماژول ۸

'اخبار جعلی'، اطلاعات غلط و  
تبلیغات و پروپاگاندا

ماژول‌هایی در مورد دادرسی در  
حوزه آزادی بیان و حقوق  
دیجیتال در جنوب و جنوب شرق  
آسیا



ناشر: موسسه دفاع رسانه ([www.mediadefence.org](http://www.mediadefence.org))  
 این مجموعه با همکاری مرکز قانون و دموکراسی (Centre for Law and Democracy) به نشانی  
 اینترنتی: <https://www.law-democracy.org/live/> و با مشارکت ALT Advisory به نشانی  
 اینترنتی <https://altadvisory.africa> تهیه شده است.

ژوئن ۲۰۲۲

با همکاری سازمان بین‌المللی حقوق غیرانتفاعی



این اثر تحت لیسانس بین‌المللی Commons Attribution-NonCommercial 4.0 منتشر شده است که به این معنی است که اشتراک‌گذاری و اقتباس از این مجموعه آموزشی بلامانع است، به شرطی که به طور مناسب به منبع اصلی ارجاع و به لیسانس موجود در این اثر لینک داده شود و در صورتی که تغییری در آن ایجاد شد، اعلام گردد. هرگونه اشتراک‌گذاری یا اقتباس از این مجموعه باید برای اهداف غیرتجاری باشد و باید تحت همان شرایط "اشتراک مشابه" در دسترس قرار گیرد. شرایط کامل مجوز در آدرس اینترنتی زیر قابل مشاهده است:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.en>



#### سلب مسئولیت:

رسانی و پژوهشی ارائه شده است. این متن مشاوره حقوقی محسوب‌این انتشار صرفاً برای اهداف اطلاع عنوان چنین تلقی یا بر آن تکیه شود. با وجود تلاش فراوان برای اطمینان از دقت‌شود و نباید به‌نمی گونه مسئولیتی در قبال هرگونه خسارت یا زیان ناشی از اتکااطلاعات مندرج در اینجا، مدیا دیفنس هیچ شود پیش از هرگونه اقدام بر اساس اطلاعات موجودپذیرد. به خوانندگان توصیه می‌به این مطالب نمی در این انتشار، مشاوره حقوقی مستقل دریافت کنند.

## فهرست مطالب

1.....	مقدمه
1.....	منظور از "اخبار جعلی و نادرست" چیست؟
3.....	اطلاعات نادرست و غلط، اطلاعات دروغ و ساختگی، و اطلاعات مضر و آسیب‌رسان
3.....	بیان مسئله
4.....	علل انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی
5.....	نحوه مقابله با انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی
5.....	راهبردهای مقابله با "اخبار جعلی و نادرست"
5.....	استراتژی‌ها و کمپین‌های سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی
7.....	پیگرد قانونی در موارد محدودیت‌های قابل توجیه و معقول
9.....	تبلیغات و پروپاگاندا
10.....	نتیجه‌گیری

## ماژول ۸

### 'اخبار جعلی، اطلاعات غلط، و تبلیغات و پروپاگاندا'

- "اخبار جعلی و نادرست" به اخباری اطلاق می‌شود که عمدتاً و به طور قابل تأیید نادرست و کذب هستند و هدف آنها گمراه کردن خوانندگان است. "اطلاعات دروغ" به هر نوع اطلاعاتی گفته می‌شود که با علم به نادرست بودن آن منتشر می‌شود. "اطلاعات غلط" نیز به اطلاعات نادرستی اشاره دارد که گرچه نادرست است اما فردی که آن را منتشر می‌کند از نادرست بودن آن آگاهی ندارد.
- در حالی که اذعان می‌شود امکان آسیب‌های اجتماعی در اثر اخبار جعلی و اطلاعات نادرست وجود دارد، اما دادگاه‌ها و استانداردهای بین‌المللی خاطر نشان می‌کنند که وضع مقررات عمومی که اخبار جعلی و اطلاعات غلط و نادرست را جرم‌انگاری می‌کنند، حق آزادی بیان را نقض می‌کنند.
- در نتیجه، راهبردهای مقابله با اطلاعات غلط و اطلاعات دروغ، باید بیشتر جنبه اجتماعی و آموزشی داشته باشند. این راهبردها شامل استراتژی‌ها و کمپین‌های آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی می‌شود که بر حقوق بشر، رسانه، فناوری دیجیتال، بین فرهنگی و حریم خصوصی به عنوان روشی جامع برای کاهش تأثیر انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی متمرکز است. این راهبردها می‌تواند با تأیید اطلاعات در رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی، بررسی حقایق، اولویت‌بندی محتوای معتبر و قابل اعتماد و انتشار روایت‌های متقابل تکمیل شوند.
- در موارد محدود، اطلاعات غلط و اطلاعات دروغ ممکن است جنبه نفرت‌پراکنی داشته باشند که انتشار آنها ممکن است ماهیت مجرمانه داشته و جرم تلقی شود. با این حال، هر گونه اقدام قضایی در خصوص ابراز عقیده و بیان، باید کاملاً از نظر عواقب غیرمنتظره و احتمال تأثیراتی که ممکن است حق آزادی بیان را تضعیف و مخدوش کند، مورد بررسی قرار گیرد.
- تبلیغات و پروپاگاندا متمایز از اطلاع‌رسانی غلط و یا دروغ است، زیرا قوانین بین‌المللی صراحتاً خواستار ممنوعیت آن هستند.

### مقدمه ۱

پدیده "اخبار جعلی" و "اطلاعات غلط" اخیراً با ظهور اینترنت و گسترش پلتفرم‌های شبکه‌های اجتماعی به طور چشمگیری افزایش یافته است. گرچه تحریف و دستکاری اطلاعات بخشی از تاریخ بشر بوده است، اما در قرن ۲۱، شاهد سوءاستفاده گسترده و بی‌سابقه از اطلاعات به عنوان یک "سلاح" هستیم که نیازمند واکنش‌های فوری و مؤثر است. این ماژول بر سه موضوع کلیدی "اخبار جعلی"، اطلاعات غلط و تبلیغات و پروپاگاندا متمرکز است. در همین راستا، این راهنما استراتژی‌ها و کمپین‌های آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی را برای مقابله با انتشار اخبار ساختگی و دروغ‌پراکنی و تضمین آزادی بیان ارائه می‌کند<sup>۲</sup> که ممکن است به کاهش انتشار اطلاعات غلط و نادرست کمک کند و در عین حال متضمن عدم نقض حق آزادی بیان باشد.

### منظور از 'اخبار جعلی و نادرست' چیست؟

"اخبار جعلی و نادرست" به اخبار و اطلاعاتی گفته می‌شود که به صورت عمدی و به طور قابل تأیید نادرست هستند و هدف آنها گمراه کردن خوانندگان است. بیانیه مشترک سال ۲۰۱۷ در خصوص آزادی بیان و "اخبار جعلی"، اطلاعات غلط و پروپاگاندا ([اعلامیه مشترک ۲۰۱۷](#))، توسط نهادهای مرتبط

1 برای کسب اطلاعات بیشتر در مورد این موضوع به «دستورالعمل آموزشی حقوق دیجیتال و آزادی بیان آنلاین: حقوق دیجیتال و آزادی بیان آنلاین در شرق، غرب و جنوب آفریقا» مراجعه کنید:

<https://www.mediadefence.org/resource-hub/resources/media-defence-training-manual-on-digital-rights-and-freedom-of-expression-online/>

همچنین به پیش‌نویس اولیه، "درک و پرداختن به اکوسیستم اطلاعات نادرست" (۲۰۱۷) مراجعه کنید:

<https://firstdraftnews.org/wp-content/uploads/2018/03/The-Disinformation-Ecosystem-20180207-v3.pdf?x17007>

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265552>

2 همان، صفحه ۷۰.

حقوق بشر و آزادی بیان سازمان ملل متحد (UN)، کمیسیون حقوق بشر و مردم آفریقا (ACHPR)، سازمان امنیت و همکاری اروپا (OSCE) و سازمان کشورهای آمریکایی (OAS) صادر شد.<sup>3</sup> این بیانیه به شیوع روزافزون اطلاعات دروغ و پروپاگاندا، به صورت آنلاین و آفلاین، و آسیب‌هایی که ممکن است باعث یا تشدید کننده این پدیده باشند، اشاره می‌کند. با این حال، اینترنت و به ویژه پلتفرم‌های شبکه‌های اجتماعی، از طرفی گردش اطلاعات غلط و نادرست و پروپاگاندا را تسهیل می‌کنند و از سوی دیگر ابزاری مفید برای پاسخگویی و مقابله با این موضوع فراهم می‌کنند.

مهم‌تر از همه، اعلامیه مشترک ۲۰۱۷ تأکید می‌کند که ممنوعیت‌های عمومی در انتشار اطلاعات مبتنی بر مفاهیم مبهم و نامشخصی مانند "اخبار جعلی"، با تضمین‌های بین‌المللی آزادی بیان مغایر و ناسازگار است و صرفاً با استناد به ادعای "جعلی و نادرست بودن اخبار"، نمی‌توان آزادی بیان را محدود کرد. با این حال، این اعلامیه از این هم فراتر رفته و اذعان دارد که انتشار عامدانه یا بدون ملاحظه اظهارات نادرست از سوی نهادها و مقامات دولتی را توجیه نمی‌کند. در این راستا، اعلامیه مشترک از نهادهای دولتی خواست که در انتشار اطلاعات، دقت و احتیاط لازم را مبذول داشته و اطمینان حاصل نمایند که اطلاعات موثق و قابل اعتماد را منتشر می‌کنند و از بیان، حمایت، تشویق یا انتشار مجدد اظهاراتی که می‌دانند (یا باید به طور معقول بدانند) نادرست است، خودداری کنند و نسبت به اطلاعات قابل تأیید بی‌اعتنا نباشند.

بیانیه مشترک ۲۰۱۷، استانداردهایی را در خصوص اطلاعات نادرست و اطلاعات دروغ و پروپاگاندا ارائه می‌کند:

#### "استانداردهای انتشار اطلاعات دروغین و پروپاگاندا"

الف) ممنوعیت‌های عمومی انتشار اطلاعات بر اساس مفاهیم مبهم و نامشخص، از جمله "اخبار جعلی" یا "اطلاعات غیر عینی"، با استانداردهای بین‌المللی برای محدودیت آزادی بیان، مطابق ماده ۱ (الف) ناسازگار است و باید لغو شوند.

ب) قوانین توهین کیفری بیش از حد محدودکننده هستند و باید لغو شوند. قواعد مدنی در خصوص مسئولیت اظهارات دروغین و توهین‌آمیز تنها در صورتی مشروع و مجاز است که به خوانندگان فرصت کامل برای اثبات صحت اظهارات داده شود و همچنین از دفاعیات دیگری مانند اظهار نظر منصفانه بهره‌مند شوند.

ج) نهادهای دولتی نباید اظهاراتی را که می‌دانند یا باید به طور معقول بدانند نادرست است (دروغ‌پرانی) یا نشان دهنده بی‌اعتنایی و بی‌توجهی بیش از حد به اطلاعات قابل تأیید است (تبلیغات و پروپاگاندا) را ارائه داده و از آنها حمایت کنند، و یا مجدداً باز نشر نمایند.

د) نهادهای دولتی باید، در راستای تعهدات قانونی داخلی و بین‌المللی و وظایف عمومی خود، در انتشار اطلاعات قابل اعتماد و مطمئن دقت لازم را مبذول دارند؛ از جمله در خصوص مسائل مربوط به منافع عمومی مانند اقتصاد، سلامت عمومی، امنیت و محیط زیست.

مفاد و مقررات "اخبار جعلی" قوانینی هستند که انتشار اظهارات نادرست یا غیرموثق را ممنوع و مجازات این جرم را تعیین می‌کنند. چنین قوانینی در بسیاری از کشورها وضع نشده است. با این حال، اخیراً برخی کشورها مقررات جدیدی برای ممنوعیت انتشار اخبار جعلی وضع کرده‌اند که یک روند نگران‌کننده محسوب می‌شود و پس از شیوع پاندمی کووید-۱۹ و اعمال اقدامات اضطراری، گاهی با بهانه مبارزه با اطلاعات غلط پزشکی یا مبارزه با ایجاد وحشت، سرعت گرفته است. در ژوئیه ۲۰۲۱، در بحبوحه وضعیت اضطراری که در پاسخ به پاندمی اعلام شده بود، دولت تایلند با استناد به یک فرمان اضطراری، آیین‌نامه ۲۹ را تصویب کرد که به موجب آن، انتشار متونی که ممکن است "هراس‌انگیز" باشد و یا "به قصد ارعاب" یا با هدف "تحریف اطلاعات" منتشر می‌شود و موجب درک اشتباه از وضعیت اضطراری به میزانی شود که امنیت دولت یا نظم عمومی یا اخلاق عمومی مردم را تحت تأثیر قرار

<sup>3</sup> مراجعه شود به: <https://www.osce.org/fom/302796?download=true>

دهد" را جرم‌انگاری کرده است.<sup>4</sup> این مقررات (آیین‌نامه ۲۹ دولت تایلند)، با واکنش تند سازمان‌های حقوق بشری مواجه شد. این سازمان‌ها معتقد بودند که این آیین‌نامه با تعهدات بین‌المللی تایلند از جمله الزامات میثاق حقوق مدنی و سیاسی در خصوص محدودیت آزادی بیان مغایر است. بر اساس این میثاق، هرگونه محدودیت باید توسط قانون اساسی مقرر شده باشد، ضرورت و تناسب داشته باشد، و هدف مشروعی را دنبال کند. اما ظاهراً آیین‌نامه ۲۹ این شرایط را برآورده نمی‌کرد و صرفاً تحت عنوان مقابله با اخبار جعلی، منجر به نقض حقوق بشر مانند آزادی بیان می‌شد.<sup>5</sup>

شرکت رسانه‌ای "Reporter Production" درخواست صدور حکم توقف اجرای آیین‌نامه ۲۹ کشور تایلند را داد که دادگاه مدنی این درخواست را پذیرفت و به آن ترتیب اثر داد. در دلایل این حکم، دادگاه ماده ۱ آیین‌نامه مبنی بر ممنوعیت انتشار اطلاعات "هراس‌انگیز" را مغایر با تضمین آزادی بیان مندرج در قانون اساسی تایلند دانست. دادگاه همچنین به ابهام این ماده اشاره کرد و نگرانی خود را از تأثیر بازدارنده و سرکوبگرانه آن بر رسانه‌ها ابراز کرد:

"علاوه بر این، عبارت "اطلاعاتی که خطر ارباب و ترساندن مردم را به همراه دارد" که در این ماده ذکر شده است، ماهیتی مبهم دارد و امکان تفسیر گسترده آن وجود دارد. به نحوی که باعث می‌شود شاکیان، مردم و افراد فعال در عرصه رسانه، در بیان اظهارات و ارتباطات خود مطابق با آزادی تضمین شده در بند ۱ ماده ۳۴ و بند ۱ ماده ۳۵ قانون اساسی، از تضمین و حمایت کافی برخوردار نباشند. این ماده منجر به سلب حقوق و محرومیت اضافی و غیرضروری از حقوق و آزادی‌های مردم می‌شود که عملاً با بند ۱ ماده ۲۶ قانون اساسی مغایرت دارد."<sup>6</sup>

## اطلاعات نادرست و غلط، اطلاعات دروغ و ساختگی، و اطلاعات مضر و آسیب‌رسان

بیان مسئله

اطلاعات نادرست (Misinformation)، با کیفیت روزنامه‌نگاری و گردش اطلاعات قابل اعتماد منطبق با استانداردها و اخلاق حرفه‌ای، در تضاد و تعارض است.<sup>7</sup> با این حال، انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی پدیده جدیدی نیستند؛ بلکه با پیشرفت فناوری‌های جدید و گسترش سریع ارتباطات آنلاین، با سرعت بیشتری رایج شده‌اند. در نتیجه، اطلاعات غلط و اطلاعات دروغ تقویت شده توسط فناوری‌های دیجیتال، به ویژه در شرایط دوقطبی شدن، این خطر را به دنبال دارد که روزنامه‌نگاری باکیفیت و حقیقت را تحت الشعاع قرار دهد.<sup>8</sup>

به طور فزاینده‌ای راهبردهای مقابله با انتشار اطلاعات نادرست و غلط و دروغ‌پراکنی، بیشتر جنبه اجتماعی، آموزشی و فنی پیدا می‌کنند، تا از نقض حق آزادی بیان توسط مقررات قانونی گسترده که این نوع اظهارات را جرم‌انگاری می‌کنند، جلوگیری شود. بنابراین، مقابله با اکوسیستم انتشار اطلاعات نادرست و دروغ، نیازمند ارزیابی انتقادی دلایل انتشار این نوع محتوا و ایجاد کمپین‌های آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی است.<sup>9</sup> در حال حاضر، مقابله با اطلاعات نادرست و دروغ بیشتر در حوزه ترویج و آموزش قرار دارد تا پیگرد قضایی. دعاوی محدود در این زمینه گواه این امر است. با این حال، این وضعیت احتمالاً با افزایش دعاوی استراتژیک و آزمایشی توسط مدافعان حقوق دیجیتال، در

<sup>4</sup> بیانیه مشترک انجمن Access Now و همکاران، "تایلند: لغو فوری مقررات اضطراری که آزادی‌های آنلاین را تهدید می‌کند" (۲۰۲۱): [https://www.hrw.org/sites/default/files/media\\_2021/08/210803%20Thailand%20Regulation%20No.%202029%20Joint%20Statement.pdf](https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2021/08/210803%20Thailand%20Regulation%20No.%202029%20Joint%20Statement.pdf)

<sup>5</sup> همان.

<sup>6</sup> پرونده "شرکت Reporter Production و دیگران علیه نخست‌وزیر تایلند، پرابوت چان-اوچا"، ۲۰۲۱:

<https://civil.coj.go.th/cms/s41/u392/6408/PR640806en.pdf>

<sup>7</sup> یونسکو، "روزنامه‌نگاری، اخبار جعلی و اطلاعات گمراه‌کننده"، (۲۰۱۸)، صفحه ۱۸:

[https://en.unesco.org/sites/default/files/journalism\\_fake\\_news\\_disinformation\\_print\\_friendly\\_0.pdf](https://en.unesco.org/sites/default/files/journalism_fake_news_disinformation_print_friendly_0.pdf)

<sup>8</sup> همان.

<sup>9</sup> همان، صفحه ۷۰.

جهت کاهش انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی و در عین حال حمایت و ارتقای آزادی بیان، تغییر خواهد کرد.

تعریف اطلاعات نادرست <sup>10</sup>	
اطلاعات دروغ (Disinformation)	اطلاعات دروغ به اطلاعاتی اطلاق می‌شود که نادرست و دروغ هستند و شخصی که آن را منتشر می‌کند، به نادرست بودن آن واقف است. به عبارت دیگر، دروغ‌پراکنی یا دروغ‌رسانی، یک "دروغ عمدی و ارادی" است که توسط افراد بدخواه با سوء نیت و با هدف گمراه کردن عامدانه مردم منتشر می‌شود. <sup>11</sup>
اطلاعات غلط و نادرست (Misinformation)	اطلاعات اشتباه و غلط، اطلاعاتی نادرستی است که شخصی که آن را منتشر می‌کند، از غلط بودن آن آگاه نیست و ناشی از بی‌اطلاعی یا اشتباه است، نه با قصد گمراه کردن. <sup>12</sup>
اطلاعات مضر و آسیب‌رسان (Malinformation)	اطلاعات مضر یا آسیب‌رسان، به اطلاعاتی گفته می‌شود که مبتنی بر واقعیت هستند، اما هدف از انتشار آنها آسیب رساندن به یک شخص، سازمان یا کشور است. <sup>13</sup>

#### علل انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی

برای درک نحوه مقابله با انتشار اطلاعات نادرست دروغ‌پراکنی، ابتدا درک چگونگی انتشار آن لازم است. با ظهور عصر اطلاعات و اینترنت، اطلاعات با سرعت بیشتری و گاه با یک کلیک ساده منتشر و هم‌رسانی می‌شوند.<sup>14</sup> به همین ترتیب، انتقال سریع اطلاعات و دسترسی آسان به اطلاعات در فضای اینترنت باعث شده است کاربران بدون تأمل و بررسی دقیق، بلافاصله اقدام به انتشار اطلاعات و همچنین بازنشر و ترویج اظهارات و مطالب دیگران نمایند. این عوامل در کنار اقدامات موزیانه و عامدانه‌ای نظیر انتشار عمدی اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی با هدف دستیابی به منافع اقتصادی یا سیاسی، موجب ظهور پدیده‌ای شده است که سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی سازمان ملل (یونسکو) از آن به عنوان "طوفان کامل" یاد می‌کند.<sup>15</sup>

یونسکو سه دلیل اصلی گسترش و انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی را به شرح زیر تعیین و شناسایی کرده است:

- ۱. فروپاشی مدل‌های سنتی کسب‌وکار:** کاهش سریع درآمد تبلیغاتی و انتقال تبلیغات به پلتفرم‌های دیجیتال، باعث شده است رسانه‌های سنتی با کمبود منابع مالی مواجه شوند. این امر به نوبه خود منجر به کاهش کیفیت اخبار و کاهش توجه به "تعادل و کنترل" محتوا شده است و همچنین پدیده "تله کلیک (click-bait)" را ترویج و گسترش داده است.<sup>16</sup> در نتیجه، رسانه‌های سنتی مخاطبان خود را از دست داده‌اند و به سمت محتوای خبری "همتا به همتا" با دسترسی "بر اساس تقاضا" گرایش پیدا می‌کنند. مهم‌تر از همه، اخبار همتا به همتا فاقد اصول اخلاقی و استانداردهای مشخص است.
- ۲. تحول دیجیتالی اتاق خبر و داستان‌سرایی:** با توسعه عصر اطلاعات، یک تحول دیجیتالی در صنعت خبر بروز یافته است. این تحول باعث شده است خبرنگاران برای پلتفرم‌های متعدد محتوا تولید کنند که توانایی آنها در بررسی دقیق حقایق را محدود می‌کند. اغلب خبرنگاران اصل "اولین انتشار عمومی" را اعمال می‌کنند که طی آن روایت‌های خود را به صورت مستقیم و بلافاصله در رسانه‌های اجتماعی منتشر می‌نمایند تا تقاضای مخاطبان را در لحظه برآورده کنند. این امر به نوبه خود، خبرنگاری مبتنی بر تله کلیک و تعقیب "اشاعه‌پذیری و وایرال شدن" به جای کیفیت و دقت را ترویج می‌دهد.<sup>17</sup>

10 همان، صفحات ۴۵ و ۴۶.

11 همان، صفحات ۴۴ و ۴۵.

12 همان.

13 همان.

14 همان، صفحه ۵۵.

15 همان.

16 همان، صفحه ۵۷.

17 همان، صفحات ۵۷ و ۵۸.

3. ایجاد اکوسیستم‌های خبری جدید: با افزایش دسترسی به پلتفرم‌های شبکه‌های اجتماعی، کاربران می‌توانند جریان محتوای خود را مدیریت و سفارشی‌سازی کنند و "شبکه‌های اعتماد" یا "اتاق پژواک" خود را ایجاد کنند که در آن محتوای نادرست، دروغین، خصمانه و مبتنی بر پروپاگاندا می‌تواند گسترش یابد. این اکوسیستم‌های جدید به رشد و گسترش اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی کمک می‌کنند، زیرا کاربران بیشتر محتوایی را که "هیجان‌انگیز" یا اغراق‌آمیز است به اشتراک می‌گذارند و کمتر منابع یا حقایق را به درستی ارزیابی می‌کنند. نکته مهم این است که پس از انتشار اطلاعات نادرست، کاربری که متوجه اشتباه بودن آن محتوا شود، عملاً قادر به "بازگرداندن و پس گرفتن" یا تصحیح آن نیست.<sup>18</sup>

دلایل ذکر شده برای گسترش انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی، همچنان مشکلاتی را برای اتاق‌های خبر و تحریریه‌ها، خبرنگاران و کاربران رسانه‌های اجتماعی ایجاد می‌کند. به ویژه اکوسیستم‌های خبری جدید، زمینه را برای رشد رفتارها و عوامل مخرب فراهم می‌آورند. با این حال، همانطور که ذکر شد، مرز باریکی بین جستجوی راحل‌های مشروع برای مقابله با انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی در فضای مجازی و نقض حق آزادی بیان وجود دارد.

#### پرونده واش لیت علیه شبکه خبری فاکس نیوز<sup>19</sup>

در ۲ آوریل ۲۰۲۰، لیگ واشنگتن برای شفافیت و اخلاق مداری (WASHLITE) شکایتی را علیه شبکه خبری راست‌گرای آمریکایی فاکس نیوز آغاز کرد و ادعا کرد که "ادعاهای مکرر فاکس نیوز مبنی بر اینکه همه‌گیری کووید-۱۹ یک شایعه است، نه تنها یک عمل نامناسب بلکه گمراه کننده و فریبکارانه است و بنابراین طبق قانون حمایت از مصرف کننده واشنگتن قابل پیگرد قانونی است."<sup>20</sup> واش لیت خواستار اعلام این موضوع و صدور حکم قضایی (حکم ممنوعیت) برای جلوگیری از تکرار اظهارات فاکس نیوز مبنی بر شایعه بودن کووید-۱۹ شد. اما دادگاه عالی واشنگتن با وجود اینکه هدف واش لیت را "تحسین برانگیز" دانست، اما استدلال آنرا «مغایر با حمایت‌های متمم اول» که حق آزادی بیان را تضمین می‌کند، دانست و از این رو پرونده را رد کرد.

#### نحوه مقابله با انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی

مقابله مؤثر با اطلاعات نادرست و اطلاعات دروغ، با وجود راه‌حل‌های مختلفی که از سوی حقوق‌دانان، دانشگاهیان و فعالان ارائه شده است، همچنان یک مسئله حل نشده است. به ویژه، قاضی آنتونی کندی از دادگاه عالی ایالات متحده، در رأی **پرونده شکایت ایالات متحده علیه آلوارز**<sup>21</sup> چنین اظهار داشت: "علاج اظهارات نادرست، بیان اظهارات حقیقی است. این روال معمول در یک جامعه آزاد است. پاسخ سخنان غیرمنطقی، سخنان منطقی است؛ پاسخ ناآگاهی، روشنگری است؛ و پاسخ دروغ واضح و آشکار، بیان حقیقت ساده است."<sup>22</sup> راهبردها و کمپین‌های آموزش رسانه‌ای و اطلاعاتی پیشنهادی از جانب یونسکو، در تلاش برای عملیاتی کردن موضع قضایی کندی و ارائه رویکردی جامع برای مقابله با اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی، بدون محدود کردن حق آزادی بیان هستند.

#### راهبردهای مقابله با "اخبار جعلی و نادرست"

استراتژی‌ها و کمپین‌های سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی به عنوان نقطه شروع، یونسکو استراتژی‌ها و کمپین‌های آموزش رسانه‌ای و اطلاعاتی را به عنوان فرآیندی برای مقابله با انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی و کاهش گسترش آن، به ویژه در فضای

<sup>18</sup> همان، صفحه ۵۹ الی ۶۱.  
<sup>19</sup> پرونده واشنگتن لیگ برای شفافیت و اخلاق مصاعف علیه فاکس نیوز، ادعای شاکیان جهت صدور حکم اعلامی دستوری، ۲ آوریل ۲۰۲۰: <https://digitalcommons.law.scu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3190&context=historical>

<sup>20</sup> همان.  
<sup>21</sup> پرونده ایالات متحده علیه آلوارز، شماره پرونده 567. U.S 709 (۲۰۱۲): <https://www.supremecourt.gov/opinions/11pdf/11-210d4e9.pdf>

همان، صفحه ۱۵ الی ۱۶ الی ۲۲

آنلاین پیشنهاد کرده است.<sup>23</sup> استراتژی‌ها و کمپین‌های آموزش رسانه‌ای و اطلاعاتی یک راهکار تحت حمایت سازمان ملل و مفهومی مرتبط است که شامل موارد زیر است:

- **سواد حقوق بشری** که به حقوق بنیادین افراد از جمله آزادی بیان و تلاش برای ارتقا و حمایت از این حقوق اشاره دارد.<sup>24</sup>
- **سواد خبری** که به درک رسانه‌های خبری، استانداردها و اخلاق خبرنگاری مربوط است؛<sup>25</sup> از جمله توانایی درک "زبان و کنوانسیون‌های اخبار به عنوان یک ژانر و شناسایی نحوه سوءاستفاده از این ویژگی‌ها با سوء قصد".<sup>26</sup>
- **سواد تبلیغاتی** که به درک نحوه تبلیغات آنلاین و نحوه کسب سود در اقتصاد آنلاین اشاره دارد.<sup>27</sup>
- **سواد رایانه‌ای** که به کاربرد و استفاده اولیه از فناوری اطلاعات و درک روش آسان دستکاری و تغییر تیتراها، تصاویر و ویدیوها برای ترویج یک روایت خاص اشاره دارد.<sup>28</sup>
- **درک "اقتصاد توجه"** که یکی از علل انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی است و ناشی از فشار به خبرنگاران و سردبیران برای تمرکز بر تیتراهای تله کلیک و تصاویر فریبنده و گمراه کننده به منظور جلب توجه کاربران و کسب درآمد تبلیغاتی آنلاین است.<sup>29</sup>
- **حریم خصوصی و سواد بین‌فرهنگی** که به درک استانداردهای حق حریم شخصی و درک گسترده‌تر از نحوه تعامل ارتباطات با هویت فردی و تحولات اجتماعی مربوط می‌شود.<sup>30</sup>

استراتژی‌ها و کمپین‌های آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی مانند کمپین کووید-۱۹ سازمان ملل که در ادامه توضیح داده شده است، علاوه بر تأکید بر اهمیت سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی، باید شامل درجه‌ای از درک فلسفی نیز باشند. بنا به اظهارات یونسکو، "[استراتژی‌ها و کمپین‌های آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی باید به کاربران کمک کنند] درک کنند که حقیقت مطلق و همه جانبه ای وجود ندارد، بلکه اخبار معتبر، تنها بخشی از 'حقیقت' را منعکس می‌کنند (حقیقت کامل صرفاً در تعامل انسان‌ها با یکدیگر و با واقعیت در طول زمان بدست می‌آید)."<sup>31</sup>

23 کتاب راهنمای یونسکو، مرجع شماره ۷ در بالا، صفحه ۷۰.

24 همان، صفحه ۷۰.

25 همان.

26 همان.

27 همان.

28 همان.

29 همان، صفحه ۴۷.

30 همان، صفحه ۷۰.

31 همان، صفحه ۷۲.

### «پنج راهکار سازمان ملل برای مقابله با «اینفودمیک» یا انتشار گسترده اطلاعات نامعتبر»<sup>32</sup>

همه‌گیری کووید-۱۹ باعث ایجاد و انتشار حجم قابل توجهی از اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی شد. از جمله ادعاهایی درباره چگونگی استفاده از مواد ضدعفونی کننده برای مقابله با ویروس گرفته تا ادعاهای نادرست مبنی بر اینکه ویروس می‌تواند از طریق امواج رادیویی و شبکه‌های موبایل نیز پخش شود. برای مقابله با این «اینفودمیک» یا همه‌گیری اطلاعات نادرست، سازمان ملل متحد پنج اقدام زیر را انجام داده است:

1. **تولید و انتشار حقایق و اطلاعات دقیق:** سازمان ملل، سازمان جهانی بهداشت (WHO) را به عنوان نهاد محوری در مبارزه با همه‌گیری و مسئول انتقال اطلاعات معتبر مبتنی بر علم و رد شایعات تعیین کرده است. شناسایی منابعی مانند سازمان بهداشت جهانی که حقایق را تولید و منتشر می‌کنند، یک اصل اساسی در مقابله با انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی است.
2. **همکاری با پلتفرم‌ها و شرکای (همراهان) مناسب:** در کنار انتشار اطلاعات دقیق، یافتن شرکای مناسب ضروری است. سازمان ملل و سازمان جهانی بهداشت با اتحادیه بین‌المللی مخابرات (ITU) و صندوق کودکان سازمان ملل (یونیسف) همکاری کرده‌اند تا شرکت‌های مخابراتی را ترغیب کنند پیام‌های حاوی اطلاعات صحیح درباره کرونا ویروس منتشر کنند.
3. **همکاری با رسانه‌ها و خبرنگاران:** یونسکو دو خط مشی مختصر درباره همه‌گیری کووید-۱۹ منتشر کرده است که به خبرنگاران فعال در خط مقدم «اینفودمیک» در سراسر جهان کمک می‌کند اطلاعات بهداشت عمومی دقیق، قابل اعتماد و قابل تأیید را ارائه نمایند.
4. **بسیج جامعه مدنی:** از طریق دیپارتمان ارتباطات جهانی سازمان ملل، اطلاعات کلیدی درباره فرصت‌های دسترسی، مشارکت و کمک به فرآیندهای سازمان ملل طی دوران همه‌گیری کووید-۱۹ به سازمان‌های مردم‌نهاد ارائه شده تا اطمینان حاصل شود همه ذینفعان با هم مرتبط هستند.
5. **دفاع از حقوق:** میشل باشله، کمیسر عالی حقوق بشر سازمان ملل، به همراه جمعی از فعالان، علیه اقدامات محدودکننده کشورها علیه رسانه‌های مستقل، بازداشت و ارباب خبرنگاران اعتراض کرده و استدلال می‌کند که گردش آزاد اطلاعات برای مبارزه با کووید-۱۹ حیاتی است.

### پیگرد قانونی در موارد محدودیت‌های قابل توجیه و معقول<sup>33</sup>

میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (ICCPR) در ماده ۲۰ مقرر می‌دارد که «تبلیغ جنگ باید به موجب قانون ممنوع شود» و «ترویج نفرت‌پراکنی ملی، نژادی یا مذهبی که منجر به تحریک تبعیض، خصومت یا خشونت می‌شود نیز باید به موجب قانون ممنوع گردد».

علاوه بر این، ماده ۴ (بند الف) کنوانسیون بین‌المللی رفع تمام اشکال تبعیض نژادی (CERD) ایجاب می‌کند که انتشار عقاید مبتنی بر برتری نژادی یا نفرت‌پراکنی، تحریک به تبعیض نژادی، و همچنین تمامی اعمال خشونت یا تحریک به چنین اعمالی علیه هر نژاد یا گروهی از افراد با تیره یا منشأ قومی دیگر، باید به موجب قانون به عنوان جرم قابل مجازات جرم‌انگاری شود.

علی‌رغم اهمیت آزادی بیان، بر اساس قوانین بین‌المللی، برخی انواع محدود از گفتار مصون نیستند و تحت حمایت قوانین بین‌المللی قرار نمی‌گیرند و کشورها موظف به ممنوعیت آنها هستند. با این حال، تعاریف واضح و مشخص و محدود از آنچه «اظهارات نفرت‌آمیز» نامیده می‌شود و معیارهای عینی که بتوان آن را اعمال کرد، لازم و ضروری است. تدوین و وضع قوانین گسترده و بیش‌ازحد در خصوص نفرت‌پراکنی می‌تواند حق آزادی بیان را نقض کند، در حالی که عدم وجود قوانین کافی ممکن است منجر به تبعیض، آزار و اذیت و خشونت علیه اقلیت‌ها و گروه‌های تحت حمایت شود.

در مواردی که انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی به قدری فاحش است که مطابق با تعریف نفرت‌پراکنی است، پیگرد قانونی می‌تواند ابزار مفید و مهمی در حمایت و ارتقای حقوق بنیادین از جمله

<sup>32</sup> مراجعه شود به:

<https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/five-ways-united-nations-fighting-%E2%80%98infodemic%E2%80%99-misinformation>.

<sup>33</sup> برای کسب اطلاعات بیشتر در مورد نفرت‌پراکنی و محدودیت‌های قابل توجیه آزادی بیان، به ماژول ۶ این مجموعه مراجعه کنید.

حق برابری و کرامت باشد.<sup>34</sup> با این حال، در چنین دعاوی قضایی، باید پیامدهای نامطلوب و امکان رویه قضایی که ممکن است بر آزادی بیان تأثیر منفی بگذارد، به طور کامل مدنظر قرار گیرد. بسته به محتوای گفتار و میزان آسیبی که وارد می‌کند، انتشار روایت‌های متقابل می‌تواند یک استراتژی مکمل و مفید برای پیگرد قضایی باشد.

جهت کسب اطلاعات بیشتر در خصوص اظهارات نفرت‌آمیز و نفرت‌پراکنی به ماژول ۶ از مجموعه ماژول‌های این مجموعه آموزشی مراجعه کنید.

### بررسی صحت و اعتبارسنجی اطلاعات و تأیید محتوای شبکه‌های اجتماعی

در کنار استراتژی‌ها و کمپین‌های آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی و پیگرد قضایی موارد نفرت‌پراکنی، "اعتبارسنجی" و "تأیید محتوای شبکه‌های اجتماعی" نیز به عنوان یک ابزار مؤثر برای مقابله با انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی در حال گسترش است. بر اساس گزارش آزمایشگاه گزارشگران دوک، اگرچه نرخ رشد انتشار اطلاعات نادرست کاهش یافته است، اما در سال ۲۰۲۱ بیش از ۳۹۱ پروژه اعتبارسنجی برای رد کردن اخبار جعلی و اطلاعات نادرست در بیش از ۱۰۰ کشور وجود داشت، که نسبت به ۱۸۶ پروژه در سال ۲۰۱۶ افزایش قابل توجهی داشت.<sup>35</sup>

فرآیندهای "اعتبارسنجی و تأیید محتوا" که اولین بار در دهه ۱۹۲۰ توسط مجلات هفتگی آمریکایی مانند تایم معرفی شدند،<sup>36</sup> به طور کلی شامل موارد زیر هستند:

- اعتبارسنجی و تأیید قبل از انتشار (Ex-ante): به دلیل کاهش بودجه اتاق خبر، تنها رسانه‌ها و انتشارات برجسته و معتبر که اعتبارسنجان اختصاصی دارند، می‌توانند از این روش استفاده کنند.<sup>37</sup>
- اعتبارسنجی، تأیید و "ابهام‌زدایی" پس از انتشار (Ex-post): این روش اعتبارسنجی رو به گسترش است و بر بررسی اطلاعات منتشر شده پس از انتشار تمرکز دارد. عمدتاً (اما نه انحصاراً) بر "تبلیغات سیاسی، سخنرانی‌های تبلیغاتی و بیانیه‌های احزاب سیاسی" متمرکز است و سیاستمداران و چهره‌های عمومی را در قبال صحت اظهاراتشان پاسخگو می‌کند. "ابهام‌زدایی و شفاف‌سازی" زیرمجموعه اعتبارسنجی است که نیازمند مهارت‌های خاص تأیید در رابطه با محتوای تولید شده توسط کاربران در شبکه‌های اجتماعی است.<sup>38</sup>

علاوه بر ابزارهای ذکر شده برای مقابله با انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی، یکی از ابزارهای دیگری که اخیراً توجه بیشتری را به خود جلب کرده است، اولویت دادن به محتوای قابل تأیید و کاهش اولویت محتوای نامعتبر است.

اعتبارسنجی، نقش محوری در راهبردهای مبارزه با انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌رسانی دارد، و به دلیل گسترش روزافزون اخبار جعلی و اطلاعات نادرست و نیاز به رفع شایعات و ابیغال شده، در سال‌های اخیر رشد نمایی داشته است.<sup>39</sup> در کنار استراتژی‌ها و کمپین‌های آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی، اعتبارسنجی و تأیید محتوای شبکه‌های اجتماعی نیز در مقابله با اخبار جعلی و اطلاعات نادرست اهمیت روزافزونی پیدا می‌کند.

#### ابتکارات منطقه‌ای برای مقابله با انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی

از زمان شیوع همه‌گیری کووید-۱۹، بسیاری از کشورها برای مقابله با انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی به روش‌های سرکوبگر متوسل شده‌اند که با استانداردهای بین‌المللی مغایرت دارد. به عنوان مثال، در مارس ۲۰۲۰،

<sup>34</sup> برای بررسی مختصر و اجمالی تعادل حقوقی مراجعه کنید به "مطالعه استانداردهای بین‌المللی مربوط به تحریک به نسل‌کشی یا نفرت‌پراکنی نژادی"، تی مندل، ۲۰۰۶: <http://www.concernedhistorians.org/to/239.pdf>

<sup>35</sup> آزمایشگاه گزارشگران دوک، «بازبینی‌کننده‌ها و اعتبارسنجی‌ها دسترسی جهانی خود را با ۳۹۱ رسانه گسترش می‌دهند، اما رشد انتشار اطلاعات نادرست کاهش یافته است» (۱۷ ژوئن ۲۰۲۲): <https://reporterslab.org/fact-checkers-...>

<sup>36</sup> کتاب راهنمای یونسکو، مرجع شماره ۷ در بالا، صفحه ۸۱.

<sup>37</sup> همان.

<sup>38</sup> همان، صفحه ۸۲.

<sup>39</sup> برای بررسی منابع بیشتر در مورد دفاع قانونی از ارزیابان، به بنیاد حمایت حقوقی اعتبارسنجی واقعیت مراجعه کنید:

<https://factcheckerlegalsupport.org/>

فیلیپین "بایانیهان برای التیام یکپارچه" را به عنوان یک قانون تصویب کرد که همه‌گیری بیماری (کوید) را شرایط اضطرار ملی اعلام کرد و شامل مفادی مبنی بر جرم‌انگاری انتشار اطلاعات نادرست بود.<sup>40</sup> مقررات کیفری مشابه ضد "اخبار جعلی" در دیگر کشورهای آسیایی مانند ویتنام،<sup>41</sup> بنگلادش<sup>42</sup> و تایلند<sup>43</sup> نیز معرفی شد.

با وجود این روندهای نگران کننده، ابتکارات خاصی برای مقابله با انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌رسانی از طریق روش‌های غیرسرکوبگر نیز صورت گرفته است. در ژانویه ۲۰۲۲، نشست مقامات ارشد آموزش و پرورش اتحادیه کشورهای آسیای جنوب شرقی (آسه‌ان)، برنامه "آموزش مربیان برای مقابله با اطلاعات نادرست و ارتقای سواد رسانه‌ای" را راه‌اندازی کرد.<sup>44</sup> این پروژه بر نقش آموزش در مبارزه با اطلاعات نادرست تمرکز دارد و قصد دارد منابعی را در اختیار معلمان قرار دهد تا تفکر انتقادی دانش آموزان در زمینه رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی و خطرات اطلاعات نادرست را ارتقا بخشد.<sup>45</sup>

ائتلاف اینترنت آسیا، یک گروه صنعتی متشکل از شرکت‌های فناوری بزرگ نظیر متا (فیس‌بوک) و گوگل<sup>46</sup> نیز از رویکردهای غیرسانسوری برای مقابله با اطلاعات نادرست حمایت می‌کنند. اقدامات این ائتلاف و دیگر شرکت‌های اینترنتی، گاهی با مشارکت خبرنگاران و جامعه مدنی، شامل "ایجاد و حفظ برنامه‌های اعتبارسنجی، انجام تحقیقات درباره این موضوع و سرمایه‌گذاری در توسعه و اجرای آموزش سواد دیجیتالی برای میلیون‌ها نفر در این منطقه" است.<sup>47</sup>

## تبلیغات و پروپاگاندا

همانطور که در بالا و در ماژول ۶ این مجموعه آموزشی ذکر شده است، برخلاف انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌رسانی، تبلیغات برای جنگ به صراحت در قوانین بین‌المللی ممنوع شده است.<sup>48</sup> در چنین مواردی، اقدامات قانونی مستقیم مانند تعقیب کیفری و صدور حکم قضایی منع و جلوگیری ممکن است در دستور کار قرار گیرد. با این حال، اغلب تبلیغات و پروپاگاندا به آستانه لازم برای چنین واکنشی نمی‌رسد و به حدی نیست که بتوان از طریق قانون با آن برخورد کرد. در این شرایط، استراتژی‌ها و کمپین‌های آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی و اعتبارسنجی، به همراه انتشار ضد روایت (روایت‌های متقابل) یا اطلاعات معتبر، می‌تواند راهکارهای مؤثری باشد.<sup>49</sup>

<sup>40</sup> قانون جمهوری شماره 11469، بخش ۶ (f)، (۲۰۲۰):

<https://pnl-law.com/blog/bayanihan-to-heal-as-one-act-republic-act-no-11469-full-text/>

همچنین مراجعه کنید به: "جرایم اعتراض در فیلیپین: آزادی بیان در دوران همه‌گیری کووید-19"، جرمی جون ب. جواکین و هیزل تی. بیانا، مجله Crime Media Culture (فرهنگ رسانه و جرم)، سال ۲۰۲۱، جرمی جون ب. جواکین و هیزل تی. بیانا، جلد ۱۷، شماره ۱، صفحات ۳۷ تا ۴۱: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1741659020946181>

<sup>41</sup> رویترز: فونگ نگوین و جیمز پیرسون، «ویتنام جرمه‌های «اخبار جعلی» را برای اطلاعات نادرست مرتبط با ویروس کرونا مشخص می‌کند»، (۲۰۲۰):

<https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-vietnam-security-idUSKCN21X0EB>

<sup>42</sup> دیده‌بان حقوق بشر، میناکشی گانگولی، "محدود کردن آزادی بیان، مبارزه با کووید-19 را تضعیف می‌کند"، (۲۰۲۱)

<https://www.hrw.org/news/2021/02/24/limiting-free-speech-undermines-fight-against-covid-19>

<sup>43</sup> فدراسیون بین‌المللی روزنامه‌نگاران، "تایلند مقررات جدید آزادی بیان را محدود می‌کند"، (۲۰۲۱):

<https://www.ifj.org/media-centre/news/detail/category/press-releases/article/thailand-new-regulation-curtails-free-speech.html>

<sup>44</sup> انجمن کشورهای جنوب شرقی آسیا، "بنیاد جدید آسه‌ان بر آموزش به عنوان کلید سواد رسانه‌ای و مقابله با اطلاعات نادرست تأکید کرد"، (۲۰۲۲):

<https://asean.org/new-asean-initiative-emphasizes-education-as-key-to-media-literacy-and-counteracting-disinformation/>

همان. <sup>45</sup>

<sup>46</sup> مراجعه کنید به ائتلاف اینترنتی آسیا، اعضا: <https://aicasia.org/members/>

<sup>47</sup> دیپلمات جف پین، "آینده نبرد آسیا در برابر اطلاعات غلط در فضای مجازی"، (۲۰۲۱):

<https://thediplomat.com/2021/06/the-future-of-asias-battle-against-online-misinformation/>

<sup>48</sup> ماده ۲۰ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، و ماده ۴ (بند الف) معاهده بین‌المللی رفع همه اشکال تبعیض نژادی.

<sup>49</sup> به عنوان مثال، مراجعه شود به: خدمات ارتباطی دولت بریتانیا، "مقابله: مجموعه ابزار ضد اطلاعات نادرست":

<https://www.fundacioncarolina.es/wp-content/uploads/2020/11/Toolkit-UK.pdf>.

## نتیجه‌گیری

ظهور اینترنت و گسترش انتشار اخبار جعلی و اطلاعات نادرست به واسطه استفاده گسترده از رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی، یکی از نگرانی‌های اصلی عصر حاضر محسوب می‌شود. این پدیده موجب تشدید قطبی شدن فضای سیاسی شده است و بر طیف گسترده‌ای از حقوق اساسی و بنیادین از جمله حق آزادی بیان، برابری و انتخابات آزاد و عادلانه تأثیر می‌گذارد. با این حال، بجز گروه محدودی از بیان و اظهارات که به طور صریح و قانونی می‌توان آن را ممنوع کرد، راهکارهای مقابله با انتشار اطلاعات نادرست و دروغ‌پراکنی در این مرحله عمدتاً در حوزه اجتماعی و آموزشی قرار دارند. استراتژی‌ها و کمپین‌های آموزش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی، به همراه اعتبارسنجی و انتشار روایت‌های متقابل و اطلاعات معتبر و واقعی، همچنان پیشگامان اصلی در مبارزه برای کشف و بیان حقیقت محسوب می‌شوند و بهترین راهکار برای مقابله با اطلاعات نادرست و پروپاگاندا هستند تا بتوان این پدیده مخرب را محدود و کنترل کرد.